

Hieronder de weergave van het debat dat ik voerde met Ivo van Hilvoorde op 4 september 2008, dat is opgenomen in het boek 'Supergenen en turbosporters' van Sietse van der Hoek en Toine Pieters.

Naar een nieuwe mens?

....

Schandaalgevoeligheid

Het hoeft niet te verbazen dat het onderwerp genetica, gezien het naziverleden, vooral in Duitsland een grote schandaalgevoeligheid heeft. Evenmin dat het een debat was met een hoog abstractieniveau, waarin het vooral ging om de soort en wie daar de politieke macht over moest of mocht uitoefenen, en nauwelijks of niet over de meer alledaagse concrete keuzes van de individuele mens.

Dat laatste is wel de focus van onderstaand dispuut tussen sportfilosoof Ivo van Hilvoorde en filosoof Marcel Zijderland.

Ivo van Hilvoorde (1968) studeerde bewegingswetenschappen aan de Vrije Universiteit, promoveerde in Utrecht in de historische wijsgerige pedagogiek en is sinds 2006 universitair docent bewegingswetenschappen aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Hij publiceert onder andere over de maakbaarheid van het menselijk lichaam in ethisch, sociologisch en historisch perspectief.

Marcel Zijderland (1964) studeerde filosofie en antropologie aan de Universiteit van Amsterdam en is publicist. Hij rekent zichzelf te behoren tot het zogeheten transhumanisme, een filosofische stroming die verbetering (enhancement) propageert van de fysieke en mentale vermogens van de mens met behulp van alle beschikbare technieken, als genetische modificatie en nanotechnologie. De bekendste transhumanist is de filosoof John Harris. Hij vindt dat we nu in een tijd leven dat de mens zijn evolutie zelf moet sturen. In zijn meest recente boek *Enhancing Evolution* schrijft hij: 'De hedendaagse mens is nu eenmaal bezig zichzelf beter dan goed te maken. Hij wordt mooier door plastische chirurgie, potenter door Viagra, gelukkiger door Prozac, slimmer door Ritalin en sterker door epo of gendoping'. Peter Sloterdijk is met terugwerkende kracht ook het etiket transhumanist opgeplakt.

Of André Agassi en Steffi Graf uit liefdeslust met elkaar paren of omdat ze een nieuw tennistalent op de wereld willen zetten, is filosoof Marcel Zijderland om het even. 'Als ik er iets tegenin zou kunnen brengen is het een bezwaar van stijl, niet van ethiek.'

Natuurlijk vindt ook sportfilosoof Ivo van Hilvoorde niet dat je verliefdheid als een sine qua non kunt opleggen aan ouders met een kindervens. 'Maar je kunt wel ethische bezwaren bedenken als het puur instrumenteel gebeurt. Het recht op een open toekomst bijvoorbeeld. Wanneer je bij voorbaat als ouders beslist, ga je je kind tot iets voorbestemmen. Genetische screening van talent kan een zelfde consequentie hebben. Je neemt het lot uit handen van je nageslacht. Terwijl opvoeden een proces is van helpen zelfstandig te worden, helpen eigen keuzes te maken, eigen talenten te ontdekken. Zodra je dat bij voorbaat gaat bepalen, krijg je een ander soort samenleving.'

Marcel: 'Daar krijg ik ook heel onplezierige ideeën bij. Maar ik kan me ook voorstellen dat Graf en Agassi het wel expliciet met dat doel doen en desalniettemin hun kind alle vrijheid geven. Ze willen graag dat hij een heel goede tennisser wordt, maar ze zijn ethische en beschaafde mensen en willen dus geen ongelukkig kind op de wereld. Ouders die van muziek houden, zien hun kind graag ook achter de piano. Universitair geschoolde ouders hopen dat hun kind ook gaat doorleren.'

Ivo: 'Maar denk nu eens aan een context waarin mensen weinig kansen hebben en in zo'n kind een kans zien om hoger op te komen. Er zijn voorbeelden zat dat zo'n kind echt misbruikt wordt.'

Marcel: 'De zusjes Williams?'

Ivo: 'Die zijn nog relatief goed terechtgekomen. Denk ook aan de schaakzusjes Polgár, en dat jongetje Richard Sandrak dat door zijn vader is voorbestemd gewichtheffer te worden en met zes jaar oud al het lichaam van een bodybuilder had. Ik heb een jaar in Amerika gewoond en daar zie je nog veel sterker dan hier hoe de sport uit zijn voegen gegroeid is. De kinderen op scholen willen hun idolen uit het honkbal en football volgen. Iedereen weet van het anabolengebruik in die sporten en dat gebeurt op de highschool dus ook. Omdat ze denken dat het zonder anabolen niet kan.'

Marcel: 'Als anabolen nou bewezen ongevaarlijk zijn, wat is er dan op tegen dat de kinderen op de highschool... Dan is het gewoon een verbetering van je mogelijkheden.'

Ivo: 'Dat is precies wat transhumanisten doen: Stel dat... Dan komt er een prachtig verhaal, waar ik vaak nog wel een eind in mee kan gaan ook. Tot het utopisch wordt en dan wordt het lastig om rationeel te blijven discussiëren.'

Marcel: 'Waar het om gaat is dat je principiële bezwaren opwerpt tegen het gebruik, door kinderen in dit geval, maar indien het niet riskant is voor de gezondheid, wat zijn dan je principiële bezwaren tegen zo'n middel?'

Ivo: 'Nee, dan lijkt me er weinig op tegen te zijn. De mens is een buitengewoon beperkt wezen, daarin ben ik het wel eens met de transhumanisten. Misschien zou ik ook wel graag een marathon binnen twee uur willen lopen. Stel, er is een middel om jezelf langer te maken. Het is bewezen dat mensen die langer zijn, mooier gevonden worden, succesvoller zijn. Maar moet je het daarom dan maar toestaan? Is het in het belang van onze samenleving? Kun je niet zeggen, lijkt me. Je kunt wel zeggen dat gezondheid, intelligentie de samenleving ten goede komt.'

Marcel: 'Ik heb niks tegen allemaal mooie lange mensen op aarde. Het onderscheid waar jij op doelt, is niet altijd zo duidelijk. Invaliditeit zet je op achterstand in het leven; invaliditeit voorkomen is dus goed. Dat wordt door mensen intrinsiek gewaardeerd, dat wil zeggen zonder daarmee gelijk andere doelen na te streven. Zorgen dat je een mooi regelmatig gevormd gezicht hebt, geeft je een voorsprong op de rest, het is een zogenaamd *positional good*. Dat zou dan fout zijn omdat het een competitief voordeel ten opzichte van andere geeft. Maar alles wat beter is dan gegeven levert competitief voordeel op. Ik ben voor verbeteringen op ieder vlak, niet vanwege positionele voordelen, maar omdat het de kansen op een beter leven verhoogt. Daarbij leven we in een vrije samenleving. Mensen gaan op den duur zelf beslissen of ze naast een gezond ook een mooi kindje willen of niet. Hoewel ik me goed kan voorstellen dat mijn kinderen me niet dankbaar zullen zijn als ze dramatisch lelijker en dommer zijn dan hun klasgenootjes omdat ik genetische modificatie alleen met betrekking tot hun gezondheid ethisch verantwoord zou vinden.'

Ivo: 'Je stuurt ze niet alleen naar de beste school, je zorgt ook dat ze zo goed mogelijk toegerust worden, zo nodig door genetische modificatie. Het is je plicht als ouder, wordt dan gezegd. Maar wie zegt me of de genetische verbetering voor het kind goed is. Het is genetisch imperialisme om dat als ouder voor je kind...'

Marcel: 'Dat begint al met partnerkeuze. Ik zie geen principieel verschil tussen selectie van je partner om gezond nageslacht te produceren, een verfijning van de evolutie zou ik zeggen – zo is het met onze aapachtige voorouders ook gegaan – en het meer intentioneel ter hand nemen van verbetering. Gaan sleutelen, zeg maar. Het ligt in de lijn van de ontwikkeling dat we van natuurlijke evolutie naar gestuurde evolutie gaan. Enhancement heeft onbewust en bewust altijd onderdeel uitgemaakt van de menselijke geschiedenis. De mens heeft continu dingen ontwikkeld die hem steeds beter in staat stelden zijn welzijn te verbeteren.'

Ivo: 'Het is eigen aan de mens om uit te zijn op verbetering. Doordat we beter letten op hygiëne en gezondheid bijvoorbeeld, worden we als menselijke soort beter, en ook langer. Iets anders is het natuurlijk wanneer de politiek of de maatschappij eropuit zou zijn mensen voor dat doel met elkaar te verenigen. Jullie beiden zijn geschikt om sporters als nageslacht voort te brengen, dus ...'

Marcel: 'Dat zou eugenetica zijn zoals in Hitlers Derde Rijk werd voorgestaan.'

Ivo: 'Maar kijk nu eens naar de positieve selectie die mogelijk is bij ivf-bevruchtingen. In plaats van het zieke embryo weghalen het beste embryo kiezen. Dan kom je terecht in een samenleving die...'

Marcel: 'Dan kom je terecht in een gelukkige samenleving.'

Ivo: 'Dat weet ik nog zo net niet. Jij begint te redeneren vanaf het moment dat het zo kan en zo gebeurt, met genetische screening en genetische modificatie. Dan start je vanuit een utopisch moment.'

Marcel: 'Utopisch moment? Ivf en genetische manipulatie gaan elkaar tegenkomen, daar kun je donder op zeggen.'

Ivo: 'Die zijn elkaar al tegengekomen bij de discussie over pre-implantatie. De techniek..'

Marcel: 'Daarbij is nog geen sprake van zodanige verandering van genen dat...'

Ivo: 'Er zijn tests - nog niet zulke goede tests misschien, maar toch - waarbij je kunt nagaan of iemand aanleg heeft voor de sprint of de lange afstand. Daar kun je embryo's op selecteren. De stap naar modificeren is dan niet zo heel groot meer.'

Marcel: 'Nee.'

Ivo: 'Als jij gaat redeneren vanuit het moment dat dat kan, sla je de processen over waarin ouders terechtkomen in zo'n race naar het beste. Waaraan ze wellicht gedwongen worden mee te doen. Met alle risico's en onzekerheden vandien. Wat heeft de samenleving aan een race waarin iedereen steeds langere kinderen wil hebben? Wat is daar de verbetering van? Wil je zo'n soort samenleving? En wat voor individu ben je daarin?'

Marcel: 'De mens als vrij individu maakt zelf de ethische en beschaafde keuze.'

Ivo: 'Het is lang niet altijd een keuze! Het wordt ontzettend dwangmatig opgelegd om de beste op alle gebieden te willen zijn. Wat nu voorbehouden is aan de sport – testen, kijken wie is de beste – dringt overal in door: in het onderwijs, de wetenschap, op televisie. Overal is nu competitie. Maar in een samenleving waar alles competitie wordt, waarin je bij elk detail gaat denken dat het en zus en zo beter kan, krijg je uiteindelijk een samenleving waarin ook het individu minder autonoom wordt.'

Marcel: 'Een ratrace schuilt altijd om de hoek. Maar ik denk dat mensen goed in staat zijn zelf hun leven in te vullen en niet al bij voorbaat blind naar de top streven.'

Ivo: 'Iedereen intelligenter – medicijnen om denkprestaties te verbeteren zijn er al – of iedereen muzikaler, ja, dat zou voor de hele samenleving een positief effect hebben. Maar wie kiest er nou voor de middelmaat? Terwijl er toch altijd een normaalverdeling is. Altijd tien procent of twintig procent goed en excellent boven de middelmaat, altijd tien of twintig procent eronder. De samenleving wordt ook bepaald hoe je daarmee omgaat.'

Marcel: 'Oké, dan kies je als invite voor de best mogelijke optie. Maar dat hoeft toch niet in te houden dat je een gestreste, competitieve samenleving krijgt, gestrester en competitiever dan nu. Wanneer heel veel kinderen zo goed mogelijk zijn, zul jij toch nog de inspanning moeten leveren om de beste van iedereen te worden en aan de top te komen. De rest speelt piano voor zijn plezier thuis. Op een gegeven moment kies je eieren voor je geld. Als je aanleg voor boksen hebt, kan je op een zeker moment toch ook denken: laat maar, ik heb geen zin in klappen voor mijn kop.'

Ivo: 'Zeker waar sporters steeds jonger worden geselecteerd, steeds jonger op hun talent worden gefixeerd, vind ik dat je grenzen moet stellen. Grenzen van gezondheid, maar ook pedagogische grenzen. Een kind kan nog niet overzien hoe enorm van invloed keuzes op zijn twaalfde kunnen zijn voor als hij veertig is. Een kwestie trouwens die verder gaat dan wel of geen doping. De kans op een versleten heup als van een oude oma is bij een jong turnstertje al bijna ingecalculeerd als zij aan het begin van haar carrière staat.'

Marcel: 'Ik zag laatst een documentaire op tv over jongens die op hun zeventiende bij de mariniers waren gegaan en nu dertig zijn. Dat was dan een zogenaamd vrije keuze. Achteraf hadden ze niet bij de mariniers gewild. Die dingen gebeuren. Niemand kan de gevolgen van zijn keuzes overzien. Het leven is wat dat aangaat tragisch.'

Ivo: 'Het specifieke van sport is dat er regels zijn bedacht waarmee je het spel speelt en die alleen daar gelden. Zoals kinderen regels bedenken en dan een spel gaan spelen. Johan Huizinga heeft er een prachtig boek over geschreven. Als kinderen spelen en als mensen sporten, gebeuren er dingen die daarbuiten ondenkbaar zijn. Een sliding zou in een andere context dan voetbal zeer ongepast zijn. Maar in voetbal mag het van de spelregels, mits op een bepaalde wijze uitgevoerd. Hands mag niet van de spelregels, buitenspel ook niet. Doping is ook gewoon maar een spelregel.'

Marcel: 'Die je zou kunnen afschaffen. Ik ben voor doping. Alleen al uit praktische overwegingen. Het is goed om het uit de illegale, zwarte markt te halen.'

Ivo: 'Verdedigers van het huidige strikte beleid zeggen dat wanneer je doping vrijgeeft, je dan in principe alle atleten dwingt om mee te doen. Maar ze worden al tot ongelooflijk veel dingen gedwongen omdat ze nou eenmaal in hun hoofd hebben de beste te willen zijn. Ze nemen al gigantische risico's. Met negentig kilometer per uur van een berg af: vergeleken daarmee is doping geen groot risico. In die zin is het absurd waar atleten nu op gepakt worden. Sterker nog: er zijn genoeg voorbeelden van dopingmiddelen die het juist veiliger maken om te sporten. Skiën bijvoorbeeld is een gevaarlijke sport; de bovenbenen krijgen het enorm zwaar te verduren. Als je dat kunt verbeteren met epo, opdat ze minder snel moe worden, is dat veiliger.'

Marcel: 'Controle aan de poort, controle op welke middelen veilig zijn en welke niet, in plaats van atleten te veroordelen tot de illegale markt, waar ze toch naar zullen blijven zoeken omdat winnen heel veel met zich meebrengt aan status en geld.'

Ivo: 'Steeds meer belangen en instituten zijn met sport verbonden geraakt. Reden waarom de regels steeds strikter zijn gaan gelden, ook regels van beschaving. Boksen met handschoenen in plaats van met blote vuisten. Toen eind negentiende eeuw de penalty werd ingevoerd, was de elite verontwaardigd. Gentlemen halen niet iemand opzettelijk neer. Vooral na de dood van Tommy Simpson is ook doping als spelregel aangescherpt. Men wilde niet dat mensen in beeld stierven. Maar de atleten bleven voorop lopen in het uitproberen van steeds nieuwe middelen die dankzij de medische technologie beschikbaar kwamen. En de autoriteiten lopen meer en meer achter de feiten aan van een spelregel die een functie heeft – sommige middelen zijn niet gezond om te gebruiken – maar als spelregel uit de hand is gelopen. Een spelregel waar een instituut voor nodig is dat de deelnemers wereldwijd volgt en registreert waar ze zijn, is te absurd voor woorden. Er wordt al gesproken over het implanteren van een chip om via een GPS-systeem de whereabouts te kunnen handhaven. De tests leiden ertoe dat iemand niet alleen zijn werk kan verliezen, maar ook een beroepsverbod krijgt, zelfs naar de gevangenis kan worden gezonden. Ik vind dat heel raar.'

Marcel: 'Het militairdom is van oudsher ook een experimenteel terrein voor *enhancement*-middelen en -technieken. Daar worden nauwelijks of nooit ethische bezwaren tegenin gebracht.'

Ivo: 'Het gemoraliseer komt primair door de antidopingregels. Van held worden mensen tot misdadiger bestempeld, vaak nog op dubieuze gronden ook. En dan zie je op tv zes gendarmes met het journaal op hun hielen 's ochtends in alle vroegte een wielrenner van zijn hotelbed lichten.'

Marcel: 'Het is wel spektakel natuurlijk en drama. Spektakel hoort ook bij sport. Drama. Je voelt je in het Colosseum: we willen dit zien.'

Ivo: 'Het verwarrende is dat er ineens politie bijkomt. Mensen, instanties uit het echte leven die inbreken in het afgeschermd, het geheimzinnige wereldje van de sport met zijn eigen regels. Alsof bij een wielervedstrijd iemand op een motor tegen de renner zegt: je mag hier niet fietsen! Sporters in de gevangenis: hoort dat ook bij het spektakel dat het publiek wil, waarvoor het publiek op de banken komt? Nee toch?'

Marcel: 'Het is een enorme *framebreak*, ja. Marion Jones in tranen voor de rechtbank, ik vond het verschrikkelijk, maar juist daardoor genoot ik er ook van.'

Ivo: 'Stel dat iemand zijn handen manipuleert, groter maakt, om beter Rachmaninov te kunnen spelen. Accepteert het publiek dat ook? Ik denk het wel, want de muziek klinkt er beter door. Maar op het Liszt-concours dan? Mag je daar met drie handen aan meedoen?'

Marcel: 'Dan is het geen fair play meer, zou je kunnen zeggen.'

Ivo: 'Zo'n concours betreft niet alleen techniek, ook en vooral hóé je speelt. Ik kan me voorstellen dat de jury dan zegt: interesseert ons niet. Genetische doping zal de opsporingsinstituten nog machtiger maken. De retoriek over het Kwaad dat uitgeroeid moet worden, zal nog toenemen. In de periode van de Koude Oorlog dacht men hier dat vooral het Oostblok het territorium was waar men gebruikte. Inmiddels heeft ook de Amerikaanse sport heel wat deuken gekregen. Er wordt daar nu heftig mee geworsteld.'

Marcel: 'In Amerika denken ze dat door gesleutel aan de genenkaart de authentieke mens verdwijnt. Maar waarschijnlijk zullen daar als eerste *Best Centers* komen, zoals die worden genoemd in het transhumanisme, waar ouders enhancement kunnen kopen voor hun kinderen. Als die willen sporten, kun je ze niet van wedstrijden uitsluiten. Misschien hebben ze dan een kaartje bij zich waarop staat dat ze *enhanced* zijn. Misschien zullen ze niet aan dezelfde wedstrijd meedoen, maar je kunt niet zeggen dat ze frauderen. Hun ouders hebben dat voor hen gekozen.'

Ivo: 'Tegen die tijd zal de dopingwet sterk gewijzigd of helemaal weg zijn.'

Marcel: 'Sport laat mooi zien welke consequenties de versmelting van mens en techniek kan hebben voor prestaties.'

Ivo: 'Zoals de Paralympische en Olympische Spelen steeds meer naar elkaar toegroeien, zou het ook met het onderscheid tussen gewone mensen en cyborgs kunnen gaan. Het is niet zo moeilijk voor te stellen dat protheses, wel of niet zichtbaar, een veel grotere rol gaan spelen. Waarna je wel op zoek moet naar een nieuwe definitie van eerlijkheid in sport en spel. Zo'n Pistorius is helemaal niet een van geval van lichamelijke ongeschiktheid. Hij mist twee benen, heeft protheses, maar blijkt prima te kunnen functioneren. In zekere zin is de cyborg er dus al. Hij wordt alleen geperfectioneerder. Uiteindelijk is wel de conclusie dat hij niet moet lopen tegen mensen met gewone benen, want dat is een ander spel, een spel met andere regels.'

Marcel: 'Is Marcel van der Weijden, die lange-afstandzwemmer die goud won met knoppen in het hoofd, niet ook een Pistorius-achtige figuur, een soort cyborg? Iedereen vindt dat prachtig. Maar wat als hij geen kanker...'

Ivo: 'Zie je hoe snel je eraan gewend raakt?'
